

RADOMIR JURIĆ

KASNOSREDNJOVJEKOVNI GROB 195 IZ SKLOPA KATEDRALE SV. JAKOVA U UDBINI

Radimir Jurić
Arheološki muzej Zadar
Trg Opatice Čike 1
HR 23000 Zadar
rjuric@amzd.hr

UDK: 904:726.6](497.5-3 Lika)"653"
726.6(497.5 Udbina)"12/13"
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2014-12-08

Sustavna arheološka istraživanja katedralnog sklopa u Udbini, uz manje prekide, traju od 2000. godine do danas. U stolnici sv. Jakova Starijeg i njezinim dogradnjama istraženo je 405 grobova. iz kasnog srednjeg i ranog novog vijeka. Pokojnici su bili polagani u zidane grobnice, drvene ljesove, grobove s arhitekturom i izravno u zemlju. Pronađena je veoma vrijedna, sitna, arheološka građa među kojom prevladava nakit (naušnice i prstenje).

Među brojnim grobovima izdvaja se grob 195 u kojem je bila pokopana odrasla ženska osoba. U grobu su pronađene dvije luksuzne srebrne naušnice s tri jednako velike jagode, među kojima se nalazi po jedan kotačić, zatim pozlaćeni srebreni prsten sa osmostraničnom krunom i željezna predica s dva trna,

Temeljem provedene analize nalazi u grobu 195 datirani su u drugu polovicu 14. i početak 15. st.

Gljučne riječi: Katedrala sv. Jakova, Udbina, naušnice s tri jagode, prsten, predica.

Na položaju Karija ili Korija (Biškupija) u Udbini nalaze se ostatci katedrale sv. Jakova Starijeg. Tijekom hrvatskoga obrambenoga Domovinskoga rata položaj je dosta devastiran. Naime pobunjeni Srbi su 1994. godine na tom položaju iskopali dva velika zaklona za višecijevne bacače raketa (VBR). Tim barbarskim činom na vidjelo su izišli zidovi katedrale, grobovi, dijelovi arhitektonske dekoracije i dr.

Skromnim sredstvima Ministarstva kulture 2000. godine započela su zaštitna arheološka istraživanja, nakon čega se, do danas, uz manji prekid, provode sustavna istraživanja. Ukupno je provedeno 14 istraživačkih kampanja. Radovi su se izvodili na više položaja: na cijelom prostoru crkve, uz samu crkvu, u prostoru južnih dogradnji, zatim sjeveroistočno od apside crkve te u prostoru biskupskog dvora,

Zadarski Arheološki muzej¹ istraživanja izvodi u suradnji s Muzejom Like iz Gospića, a uz nadzor Uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine, Konzervatorski odjel u Gospiću. Financijsku potporu najvećim dijelom je pružilo Ministarstvo kulture RH, dva puta Gospićko-senjska biskupija i jednom Općina Udbina. Međutim logistički su višekratno pomagali Gospićko-senjska biskupija, Osnovna škola "Kralj Tomislav", Hrvatska vojska i udbinska Općina.

Dosadašnjim radovima utvrđena je dužina stolnice koja iznosi 36 m, širina broda 12 m, a svetišta 9 m. Dužina južne dogradnje iznosi 18 m, a širina 5 m. Visina otkrivenih zidova je od 10 do 200 cm. Ovaj sakralni objekt ima poligonalno svetište. Graditeljski ostatci koji se naslanjaju na južne dodatke ostatci su biskupskoga dvora. Način zidanja crkve i sačuvani ostatci arhitektonske plastike ukazuju na konac 13. i početak 14. st.

Stolnicom krbavskih biskupa bavili su se F. J. Fras,² V. Heneberg,³ M. Bogović,⁴ M. Kruhek,⁵ Z. Horvat,⁶ T. Kolak⁷ i R. Jurić⁸.

Velika pozornost posvećena je istraživanju brojnih grobova i grobnica u samoj katedrali, kao i u prostorima uz južni zid stolnice. Ukupno je istraženo 405 grobova. Riječ je uglavnom o ukopima odraslih osoba i djece u obične zemljane rake i u zidane grobnice u samoj katedrali. Osim zidanih grobnica tek pokoji grob je imao skromnu grobnu arhitekturu. Osteološki materijal je analiziran ili se analizira u Odsjeku za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu pod stručnim vodstvom prof. dr. sc. Maria

¹ Voditelj istraživanja je potpisani, a suvoditeljica dr. sc. T. Kolak, muzejska savjetnica u Muzeju Like u Gospiću.

² F. J. FRAS, 1835, 178-179; F. J. FRAS 1988, 138-139,

³ R. JURIĆ 2008, 169, bilj. 12. Govori se o tlorisu katedrale koji je izradio V. Heneberg,

⁴ M. BOGOVIĆ 1988, 52-53; M. BOGOVIĆ 1996, 317-318; M. BOGOVIĆ 1997, 83.

⁵ M. KRUEK - Z. HORVAT 1988, 190-185; M. KRUEK 1997, 107,

⁶ Z. HORVAT 1 1997, 151-155; Z. HORVAT 2003 73-87.

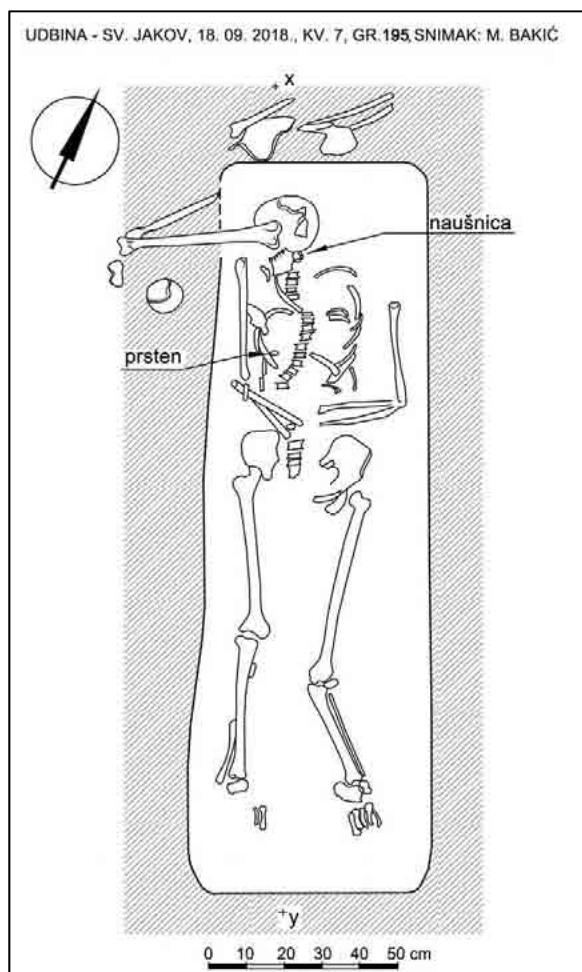
⁷ T. KOLAK 2011, 29-68.

⁸ R. JURIĆ 2001, 127-131; R. JURIĆ 2004, 24-32; R. JURIĆ 2005, 186-187; R. JURIĆ 2006a, 276-277; R. JURIĆ 2006b, 293-294; R. JURIĆ 2007a (bez paginacije); R. JURIĆ 2007b, 326-327; R. JURIĆ 2008, 165-182; R. JURIĆ 2009a, 493- 511; R. JURIĆ 2009b, 469-471; R. JURIĆ 2010, 488-490.

Šlausa. Dobiveni su zapaženi rezultati. Istaknuta je realna mogućnost da je tu pokopan i dio stradalih u Krbavskoj bitci 1493. godine.

Otkrivena je vrijedna, sitna, arheološka građa kao što su nakit (dijelovi dijadema, naušnice, prstenje), pojasne predice, kopče, novac, ostruge, dijelovi tkanine (zlatovez) i dr. Posebice ističemo da je pronađeno više primjeraka luksuznih naušnica s tri jagode, koje su izrađene u tehnikama filigrana i granulacije.

Među brojnim grobovima kvalitetom nalaza izdvaja se grob 195 koji je istražen u rujnu 2008. godine (Sl. 1-2).

Sl. 1. Udbina-Katedrala. Crtež groba 195 (izradila M. Bakić)

Sl. 2. Udbina-Katedrala, grob 195 (snimila T. Kolak).

Iskopavanjem u sjevernom dijelu □ 7, tj. u prostoru iza pročelnog i ispred začelnog zida katedrale na dubini – 66 cm (relativna dubina) naišlo se na veću količinu dislociranih kostiju (bedrena kost, ulomci zdjelice, potkoljenice i dr.).⁹ Čišćenjem tih kostiju pojavila se jedna *in situ* lubanja. Njezino tjeme je od sjevernog bočnog zida katedrale bilo udaljeno 1, 85 m, a od začelnog zida 0, 66 m.

Spomenute dislocirane kosti su nacrtane i dignute kako bi se pristupilo istraživanju lubanje *in situ*, odnosno samog groba koji je označen brojem 195. U običnu zemljanu raku ovalnog oblika (bez poklopnica) položena je odrasla pokojnica (Sl. 1-2), ispružena na leđa. Ruke su savijene u laktovima i položene na trbuh, nešto više prema zdjelici. Desna nadlaktica i lubanja su blago dislocirane. Kosti zdjelice i lubanje sačuvane su u ulomcima. Dužina kostura iznosi 163 cm. Grob je orijentiran sjeverozapad-jugoistok (glava na sjeverozapadu). Dužina groba jest 195 cm, širina kod glave iznosi 55 cm, a kod nogu 65 cm, dok je dubina ukopa - 80 cm.

Prilikom istraživanja ukopa pronađena su tri ulomka fresaka s ostacima crvene i žute boje.

Rezultati antropološke analize koju je proveo dr. sc. M. Šlaus.¹⁰

Stupanj uščuvanosti korteksa: odličan.

Spol: ženski, na temelju: 1) morfologije lubanje koja pokazuje okomito čelo i slabo razvijeno zatiljno područje, 2) morfologije donje čeljusti koja ima malu, špicastu bradu sa slabo izraženim *tuberculum mentale* i velikim kutom donje čeljusti, 3) morfologije zdjelične kosti koja pokazuje izrazito široki gornji veliki sjedni urez (*incisura ischiadica major*), i 4) opće gracilnosti kostiju.

Starost u trenutku smrti: doživljena starost u trenutku smrti procijenjena je na 25 do 30 godina. Morfologija aurikularne plohe na stražnjem dijelu lučnog grebena zdjelične kosti odgovara drugom stupnju po klasifikaciji Lovejoya i sur. (1985.), što odgovara starosti od 25 do 30 godina.

Patološke promjene: blaga zarasla *cribra orbitalia* prisutna je u orbitama. *Cribra orbitalia* se morfološki očituje po pojavi šupljikave kosti na gornjim svodovima orbita. Smatra se posljedicom anemije (Huss-Ashmore i sur., 1982.).

⁹ Prema M. Šlausu u uzorku dislociranih kostiju nad lubanjom bilo pet osoba (četvero odraslih i jedno dijete) na temelju prisutnosti pet desnih sljepoočnih kostiju. Usp. M. ŠLAUS, 2009, 5.

¹⁰ M. ŠLAUS, 2009, 4.

Asocirani materijalni ostaci ili životinjske kosti: nisu prisutni u ušćuvanom uzorku.

Nalazi: dvije srebrne naušnice s tri jagode, pozlaćeni srebrni prsten i željezna pređica.

Par srebrnih naušnica s tri jednako velike kuglaste (loptaste) jagode. Spojevi polutki optočeni su nabranom filigranskom žicom. Jagode su ukrašene nasuprotno postavljenim većim i manjim zrnastim trokutićima. Među njima se nalaze granulirani cvjetići. Pričvršćivale su se s pomoću kvačice i petlje na kojoj se s gornje vanjske strane nalazi niz granula. Na drugom kraju karike, uz jagodu, postavljeno je koljence od nabrane filigranske niti. Između jagoda se nalazi po jedan žičani kotačić (disk). Prostor između jagoda i kotačića ispunjen je filigranskom žicom u četiri reda (Sl. 3, 2-3).

Pr. 3, 3 cm, tež. 8, 33 g; pr. 3, 5 cm, tež. 8, 56 g.

Pozlaćeni srebrni prsten s osmostraničnom (oktogonalnom) krunom. U ćeliji se nalazi zrno tamnocrvene boje. Kolut je ukrašen biljnim motivima. Ističu se dva šesterolatična cvijeta. Prsten je na jednom mjestu prelomljen (Sl. 3, 4).

Pr. 2, 1 cm, tež. 2, 50 g.

Željezna pređica gljivastog oblika na kojoj su pričvršćene dvije igle (trna) za zakopčavanje (Sl. 3, 1).

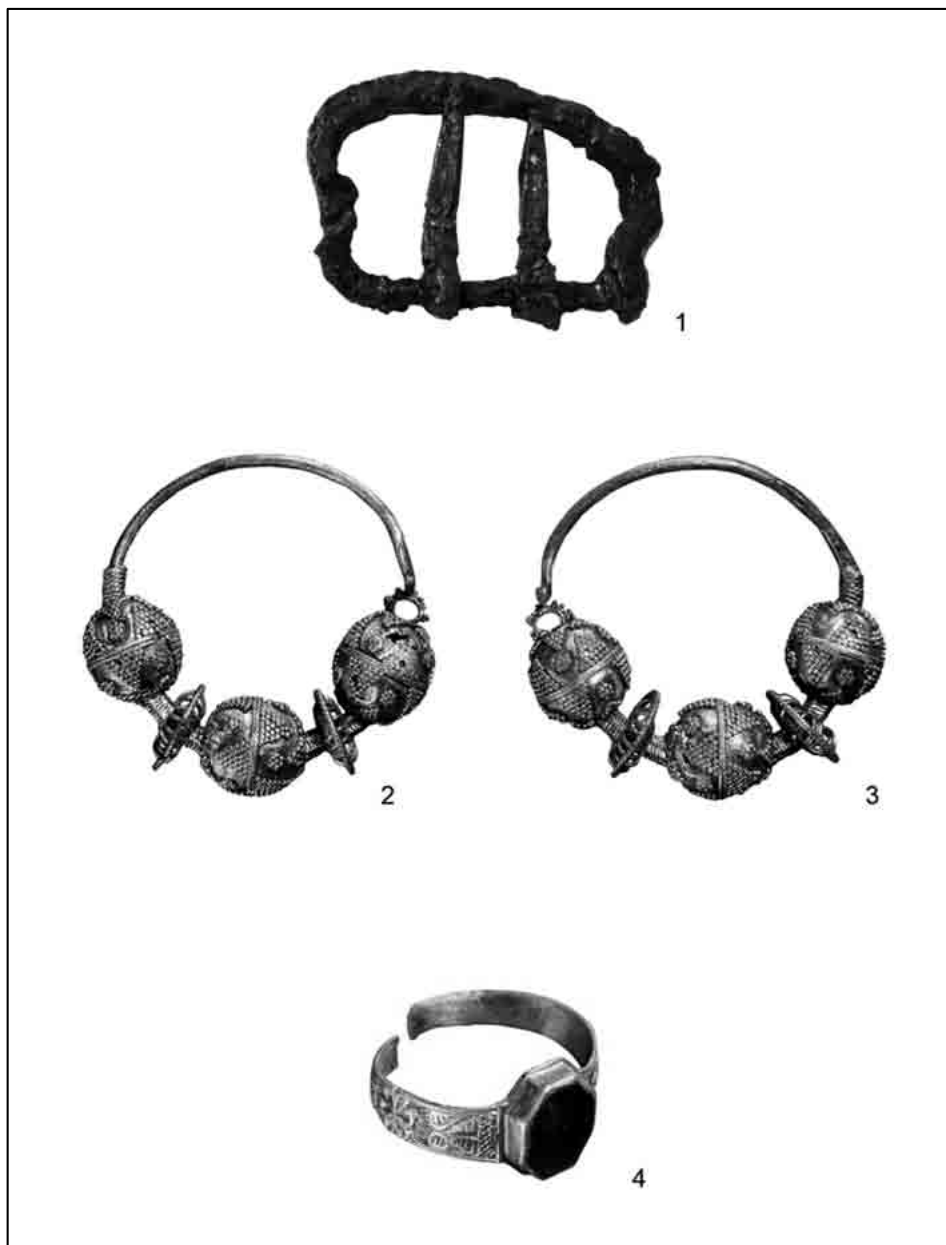
Duž. 4, 5 cm, šir. 3, 3 cm, tež. 8, 45 g.

Luksuzne naušnice i sljepoočničarke s tri jagode zastupljene su na preko 80 nalazišta u Primorskoj Hrvatskoj, Lici, Krbavi, Gackoj, Panonskoj Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.¹¹

Uglavnom su izrađene od srebra, veoma često od pozlaćenog srebra, rijetko od zlata, a još rjeđe od bronce, u tehnikama filigrana i granulacije, zatim u tehnici "a jour", "na proboj", kao i u tehnici lijevanja, kada se oponaša filigran i granulacija.

Na kružnoj ili ovalnoj, rijetko, uvijenoj karici, na jednakoj udaljenosti postavljene su tri šuplje jagode iste veličine. Između jagoda se nalaze mrežasto oblikovane filigranske niti ili nizovi granula. Rijetki su primjerci kojima se između jagoda nalazi po jedan kotačić (disk). Svaki par predstavlja unikat pa su zastupljene u mnogo inačica.

¹¹ O tomu smo iscrpnije pisali u katalogu izložbe *Zlato i srebro srednjega vijeka u Arheološkom muzeju Zadar* i priložili relevantnu literaturu (Katalog se nalazi u tisku).

Sl. 3. Udbina-Katedrala, nalazi iz groba 195 (snimio I. Čondić).

Pričvrščivale su se s pomoću kvačice i petlje, a veoma rijetko i sa S petljom. Na drugom kraju karike, uz jagodu, nalazi se koljence od nabrane filigranske niti. Samo rijetki primjerci naušnica (sljepoočničarki) imaju ovješeni lančić o dvije alkice.

Na današnjem ličkom prostoru (Gacka, Lika i Krbava) zastupljene su na nekoliko nalazišta kao što su: Lipova glavica kod Perušića,¹² Ličko Lešće Donje-crkva sv. Marije od Rozarija,¹³ Hrvatsko Polje,¹⁴ Podudbina (Udbina)-crkva sv. Marka Groba,¹⁵ Udbina-stolnica sv. Jakova Starijeg¹⁶ i Smiljan (Čovini)-Crkvine.¹⁷

Mnogi autori su bavili ili samo doticali datacije naušnica ovog tipa (vremenski okvir 9.-15. st.), kao i radionica u kojima su izrađivane. Prigodom obrade i nove datacije srednjovjekovnog nakita (1993. godine) koji je pronađen kod crkve sv. Nikole u Solinu predstavili smo i mišljenja ranih autora o luksuznim naušnicama s tri jednako velike jagode, posebice glede njihova kronološkog opredjeljenja, i to od J. Brunšmida do V. Delonge.¹⁸ U spomenutom Katalogu izložbe "Zlato i srebro srednjega vijeka u Arheološkom muzeju Zadar", posebice smo naveli autore koji su se od spomenute godine pa do novijeg doba doticali kronologije trojagodnih naušnica i sljepoočničarki,¹⁹ pa se poradi toga sada ne ponavljamo.

I dalje stojimo čvrsto na stajalištu da takve naušnice valja datirati od samog konca 13. pa do sredine 15. st.²⁰ Poneke inačice ovakvih naušnica i sljepoočničarki javljaju ranije, a poneke kasnije u navedenom vremenskom okviru. Zasiurno su izrađivane u dalmatinskim gradovima, kao što su Zadar, Split, Dubrovnik i dr.²¹

¹² J. BRUNŠMID, 1900, 152-153; Z. VINSKI 1949, 25, T. V, 22-28; D. JELOVINA 196', 114; R. JURIĆ 2012, 106, Sl. 8, 1, 3.

¹³ S. ERCEGOVIĆ 1960, 246-257, T. VIII, 27.

¹⁴ Z. VINSKI 1949, 26, T. V, 32.

¹⁵ R. JURIĆ 2004, Sl. 4 (sredina, desno)

¹⁶ R. JURIĆ 2007a, bez oznake stranice; R. JURIĆ 2008, 167, Sl. 16, 18, 19; R. JURIĆ 2012, 107-108, Sl. 11, 12.

¹⁷ T. KOLAK 2009, 224-226, Sl. 7-8; T. KOLAK 2015, 13.

¹⁸ R. JURIĆ 1993, 170-173. Osobito se to odnosi na radove N. Jakšića. S obzirom na oblikovanje jagoda opredijelio ih je na šest temeljnih tipova: A, B, C, D, E i F. Usp. N. JAKŠIĆ 1983, 50-67.

¹⁹ Kako je već navedeno Katalog izložbe je u tisku. Sada je kronološki okvir od 12 do 15. st.

²⁰ Kratka argumentacija nalazi se u navedenom Katalogu. Međutim M. Zekan o vremenskom opredjeljenju takvih naušnica ima drugačije mišljenje. On se, naime, svojim činjenicama vraća Lj. Karamanu o trojagodnim naušnicama, pa je tako odbacio sva dosadašnja, kako kaže "domišljanja o kronologiji tih naušnicama.

²¹ Pridružujemo se znači onim autorima, a što je učinjeno i ranije (R. JURIĆ 1993, 174), koji smatraju da je najveći broj kasnosrednjovjekovnih nakitnih predmeta izrađivan u tim gradovima. Slijedom toga i luksuzne naušnice i sljepoočničarke s tri jednako velike jagode.

Naušnice iz groba 195 (Udbina-Katedrala) imaju bliže analogije s primjercima iz Smrdelja kod Skradina.²² Međutim, još nekoliko primjeraka trojagodnih naušnica imaju između jagoda po jedan kotačić ili disk.. Primjerice oni iz Vrh Rike (Cetina)-Sv. Spas,²³ Plavna (Medine),²⁴ Smrdelja kod Skradina.²⁵ i Biskupije (Crkvina).²⁶

M. Petrincec je uvidom u Marunov *Starinarski dnevnik* doznala da su prigodom probijanja puta u Crkvini (Biskupija) pronađene i dvije trojagodne naušnice s kotačićima. Na jednoj od njih je na karici ovješena jedan lančić. U grobu je pronađen i novac Ljudevita Anžujškoga (1342.-1384.). To je ujedno i jedina naušnica s lančićem u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu.²⁷

Par pozlaćenih srebrnih naušnica (sljepoočničarki) iz Pridrage, koje su se nalazile u ostavi kasnosrednjovjekovnog novca (14.-15. st.) na karici imaju, također, ovješena lančić o dvije alkice.²⁸

Od naušnica s kruškolikim privjeskom jedino par iz Grboreza (Mramorje) ima na karici ovješena po jedan lančić.²⁹

S obzirom na izneseno može se smatrati da su trojagodne naušnice s kotačićima mlađe od drugih inačica naušnica (sljepoočničarki) ovog tipa i da bi ih trebalo datirati u drugu polovicu 14. i početak 15. st. Za kasniju dataciju, odnosno njihovo vremensko opredjeljenje u 15. st. zalaže se J. Vučić.³⁰

²² D. JELOVINA 1976, T. LXXXIII, 14-15, T. LXXXIV, 1.

²³ Među perforiranim jagodama nalazi se po jedan kotačić. Usp. M. PETRINEC 1996, 56-57 (grob 658), Još dva primjeraka s istoga nalazišta imaju kotačiće. M. PETRINEC 1996, 54 (648), 61 (grob 689). Vidi još D. JELOVINA 1976, T. LVII, 7

²⁴ D. JELOVINA 1976, T. LXXI, 8-9. Vidi još N. JAKŠIĆ 1983, T. III, 8.

²⁵ D. JELOVINA 1976, T. LXXXIII, 14-15, T. LXXXIV, 1-5. Usp. N. JAKŠIĆ 1983, . V, 7. Ovdje se treba prisjetiti upozorenja Z. Gunjače iz 1989. po kojem veliki broj naušnica s Marunova popisa (L. MARUN 1900, 132-134) potječe iz Crkvine u Biskupiji. Popis se odnosi na naušnice od broja 110 do 196 (Z. GUNJAČA 1989, 370-385. M. Petrincec smatra da nakon uvida Marunove zabilješke iz Starinarskoga dnevnika, nema više nikakve dvojbe oko toga da naušnice s Marunova popisa između brojeva 110 i 196 potječu iz Crkvine u Biskupiji (M. PETRINEC 1998, 169.

²⁶ D. JELOVINA 1976, T. XXI, 2-6.

²⁷ M. PETRINEC 1998, 168-169. Prije se držalo da ove naušnice potječu iz Smrdelja kod Skradina /Usp. D. JELOVINA 1976, T. LXXXIV, 2.

²⁸ R. JURIĆ 1981b, 198, Sl. 4, br. 14, T. 32, gore; R. JURIĆ 1987, 281, T. IX, 9; R. JURIĆ 1993, T. V, 9; J. BELOŠEVIĆ 1997b, 494. Sl. 2, a-b.

²⁹ V. SOKOL 2006, Br. 30, 1-2.

³⁰ J. VUČIĆ 2010, 121. Tu se kaže "Od 15. stoljeća javljaju se mlađe varijante s diskovima među jagodama i kruškolikom srednjom jagodom, dok su klasične naušnice tek sporadična pojava".

Pozlaćeni srebrni prsten iz Udbine (grob 195) može se usporediti s jednim primjerkom iz Vrh Rike (Cetina)–Sv. Spas.³¹

Željezna predica iz groba 195 iz katedrale u Udbini analogije ima s primjercima sa sljedećih nalazišta: Vrh Rika (Cetina)-Sv.Spas (grobovi 517³² i 669³³), Biljane Donje-Begovača³⁴ i Smiljan (Čovini)-Crkvine.³⁵

Temeljem iznesenog, posebice glede naušnica s tri jagode, napose onih s kotačićima među jagodama, kao i opće arheološke slike na nalazištu grob 195 treba s dosta sigurnosti datirati u kasni srednji vijek, ili još konkretnije, u drugu polovicu 14. i početak 15. st.³⁶

Literatura

- Josip BARBARIĆ, Građa za povijest Krbavske biskupije u Arhivu Hrvatske, *Zbornik Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, Rijeka-Zagreb, 1988, 247-270.
- Janko BELOŠEVIĆ, Osvrt na rezultate istraživanja lokaliteta "Crkvina" u selu Galovac kod Zadra u 1989. godini, *Radovi Filozofskoga fakulteta u Zadru*, 29 (16) (1989/90), Zadar, 1990, 231-239.
- Janko BELOŠEVIĆ, Osvrt na konačne ishode istraživanja položaja Crkvine u selu Galovac kod Zadra, *Diadora*, 18-19, Zadar, 1997a, 301-330.
- Janko BELOŠEVIĆ, Izvješće o sadržaju skupnog nalaza srednjovjekovnog novca i nakita 14. do 15. st. u Pridrazi kod Novigrada, *Diadora*, 18-19, Zadar, 1997b, 487-502.
- Šefik BEŠLAGIĆ – Đuro BASLER, *Grborezi, srednjovjekovna nekropola*, Sarajevo, 1964.
- Mile BOGOVIĆ, Pomicanje sjedišta Krbavske biskupije od Mateja Marute do Šimuna Kožičića Benje, *Zbornik Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, Rijeka-Zagreb, 1988, 41-82.
- Mile BOGOVIĆ, Crkveno ustrojstvo današnjeg područja Riječko-senjske nadbiskupije u srednjem vijeku, *Riječki teološki časopis*, 2, Rijeka, 1996. 291-328.

³¹ M. PETRINEC 1996, 118-119, br. 64. Radi se o nalazu izvan groba. Srebrni pozlaćeni prsten ima osmostraničnu krunu s staklenim uloškom, dok mu je vanjski obruč ukrašen urezanim rombovima.

³² M. PETRINEC 1996, 44

³³ M. PETRINEC 1996, 44, D: JELLOVINA 1976, T: LVII,1.

³⁴ D. JELOVINA 1976, T. XXXIX, 12; D. JELOVINA-D. VRSALOVIĆ 1981, 78, T. VII, 145 (gore desno), 94, T. XXXV, 514.

³⁵ T. KOLAK 2014, 15.

³⁶ Čast mi je sa ovim skromnim uratkom sudjelovati u ovom znanstvenom časopisu koji je posvećen mons. dr. sc. Mili Bogoviću, gospićko-senjskom biskupu u povodu njegovih 75 godina života. To činim sa osobitom radošću, jer visoko cijenim njegovo ukupno djelovanje. Sa štovanim biskupom i znanstvenikom surađujem godinama, posebice glede arheoloških istraživanja stolnice krbavskih biskupa u Udbini. Razni su oblici njegove potpore našim radovima. I ovom prigodom mu izražavam veliku zahvalnost.

- Mile BOGOVIĆ, Crkveno ustrojstvo Like i Krbave u srednjem vijeku, Zbornik, *Krbavsska bitka i njezine posljedice*, Zagreb, 1997, 78-89.
- Josip BRUNŠMID, Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji. *Vjesnik Hrvatskoga arheološkog društva*, n. s. IV. 1889./1900. Zagreb, 1900, 81-155.
- Ivan CRNČIĆ, *Najstarija poviest krčkoj, rabskoj, osorskoj, senjskoj i krkavskoj biskupiji*, Rim 1867.
- Irena ČREMOŠNIK, Nalazi nakita u Srednjovjekovnoj zbirci Zemaljskog muzeja u Sarajevu, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, n. s. VI, Sarajevo 1951, 241-269.
- Vedrana DELONGA, Arheološka istraživanja u Kučićima, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, 27, Split, 2000, 67-81.
- Slavenka ERCEGOVIĆ, Istraživanje u Gackom polju i rasprostranjenost starohrvatskih naušnica izvan Dalmatinske Hrvatske, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III sv, 7. Zagreb, 1960, 243-252.
- Daniele FARLATI, *Illyricum sacrum*, vol. IV, Rim, 1789, 91-114.
- Krešimir FILIPEC, Prilog poznavanju trojagodnih sljepoočničarki u sjevernoj Hrvatskoj, *Opuscvla Archaeologica*, 27, Zagreb, 2003, 561-568
- Krešimir FILIPEC, *Srednjovjekovno groblje i naselje Đakovo – župna crkva*, Zagreb, 2012.
- Franjo Julije FRAS, *Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze*, Zagreb, 1835.
- Franjo Julije FRAS, *Cjelovita topografija Karlovačke vojne krajine*, Gospić, 1988.
- Hrvoje GJURAŠIN, *Kasnosrednjovjekovna groblja Općine Dugopolje*, Split, 2007.
- Stjepan GUNJAČA, Starohrvatska crkva i kasnosrednjovjekovno groblje u Brnazima kod Sinja, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, 4. Zagreb, 1955, 85-132.
- Zlatko GUNJAČA, O srednjovjekovnim nalazima i nalazištima u Smrdeljima kod Kistanja, *Diadora*, 11, Zadar 1998, 363-386.
- Ante GULIN, Pečat prvog krbavskog biskupa Mateja i olovni pečat vjerojatno splitskog kaptola, *Zbornik Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, Rijeka-Zagreb 1988, 239-245.
- Ante GULIN, Krbavsko-modruški kaptol prije i poslije Krbavske bitke, *Krbavsska bitka i njezine posljedice*, Zagreb, 1997, 90-95.
- Zorislav HORVAT, Katedrala Sv. Jakova u Krbavi kraj Udbine, *Krbavsska bitka i njezine posljedice*, Zagreb, 1997, 130-150.
- Zorislav HORVAT, *Srednjovjekovne katedralne crkve Krbavsko-modruške biskupije*, Zagreb 2003.
- Nikola JAKŠIĆ, Pokušaj određivanja horizontalne stratigrafije starohrvatskih nekropola *Znanstveni skup Novija i neobjavljena istraživanja u Dalmaciji*. Vodice 10.-13. svibnja 1976. *Izdanja Hrvatskog arheološkoga društva* 3, Split, 1978, 91-94.
- Nikola JAKŠIĆ, Naušnice s tri jagode u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 23, Split, 1983, 49-73.
- Nikola JAKŠIĆ, Nakit 14. stoljeća u Hrvatskoj i Bosni Radovi Filozofskoga fakulteta u Zadru, 23 (10), 1983./1984, Zadar 1984, 331-342.

- Nikola JAKŠIĆ, Crkve na Begovači i problem starohrvatskih nekropola, *Diadora*, 11, Zadar 1989, 407-433.
- Nikola JAKŠIĆ, Kasnosrednjovjekovno groblje kod crkve sv. Spasa u Vrh Rici. Analiza, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, 23, Split, 1996, 139-171.
- Dušan JELOVINA, Kasnosrednjovjekovna nekropola "Greblje" u selu Maljkovu, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, 7, Zagreb, 1960, 255-266.
- Dušan JELOVINA, Statistički tipološko-topografski pregled starohrvatskih naušnica na području SR Hrvatske, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, 8-9, Zagreb, 1963, 101-118.
- Dušan JELOVINA, *Starohrvatske nekropole*, Split 1976.
- Dušan JELOVINA, Nikola Jakšić, Crkve na Begovači i problem starohrvatskih nekropola, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, sv. 20 (1990), Split, 1992, 301-308.
- Dušan JELOVINA – Dasen VRSALOVIĆ, Srednjovjekovno groblje na "Begovači" u selu Biljanima Donjim kod Zadra. *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, 11, Split, 55-134.
- Radimir JURIĆ, Nakit u srednjem vijeku, *Nakit na tlu sjeverne Dalmacije od prapovijesti do danas*. Katalog izložbe, Zadar, 1981a, 51-67.
- Radimir JURIĆ, Nakit srednjeg vijeka, *Nakit na tlu sjeverne Dalmacije od prapovijesti do danas*. Katalog izložbe, Zadar, 1981b, 183-200.
- Radimir JURIĆ, Srednjovjekovni nakit Istre i Dalmacije, Arheološka istraživanja u Istri i Hrvatskom primorju, *Izdanja Hrvatskoga arheološkoga društva*, 11/2, 1986, Pula, 1987, 251-285.
- Radimir JURIĆ, O srednjovjekovnom nakitu kod crkve sv. Nikole u Solinu, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Split, 1993, 167-176.
- Radimir JURIĆ, Katedrala Sv. Jakova u Krbavi (Udbini), *Obavijesti Hrvatskoga arheološkoga društva*, 3, Zagreb, 2001, 127-131.
- Radimir JURIĆ, Novija istraživanja srednjovjekovnih groblja na zadarskom području, *Histria Antiqua*, 8, Pula, 2002, 295-312.
- Radimir JURIĆ, Arheološka istraživanja na Udbini (1996-2003), *Riječki teološki časopis*, 14, Rijeka, 2004, 19-33.
- Radimir JURIĆ, Udbina-stolnica Sv. Jakova, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 1/2004, Zagreb, 2005, 186-187.
- Radimir JURIĆ, Udbina, *Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta*, Zagreb, 2006a, 276-277.
- Radimir JURIĆ, Udbina-stolnica sv. Jakova, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 2/2005. Zagreb, 2006b, 293-294.
- Radimir JURIĆ, Stolnica Sv. Jakova Starijeg u Krbavi (Udbini), *Novija arheološka istraživanja na području Like*, Katalog izložbe, Gospić, 2007a (bez paginacije).
- Radimir JURIĆ, Udbina-stolnica Sv. Jakova, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 3/2006, Zagreb, 2007b, 326-327.
- Radimir JURIĆ, Arheološka istraživanja u Udbini (1996. – 2006.), Znanstveni skup Arheološka istraživanja u Lici i arheologija pećina i krša. Gospić, 16.-

19. listopada 2007. *Izdanja Hrvatskoga arheološkoga društva*, 23, Zagreb-Gospić, 2008, 165-182.
- Radomir JURIC, Arheološka istraživanja katedrale Sv. Jakova u Krbavi (Udbini, 2000-2006.), *Identitet Like: Korijeni i razvitak*, Zbornik radova, knjiga 2, Zagreb-Gospić, 2009a, 493-511.
- Radomir JURIC, Udbina-stolnica Sv. Jakova., *Hrvatski arheološki godišnjak*, 5/2008, Zagreb, 2009b, 469-471.
- Radomir JURIC, Udbina-stolnica Sv. Jakova, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 6/2009, Zagreb, 2010, 488-490.
- Radomir JURIC, Srednjovjekovni hrvatski nakit u Gackoj i Krbavi, *Gacka u srednjem vijeku*, Zbornik radova sa Znanstvenog skupa održanom u Gackom pučkom otvorenom učilištu u Otočcu, 5.-6. ožujka 2010, Zagreb – Otočac, 2012, 93-115.
- Radomir JURIC, Arheološka istraživanja crkve sv. Petra i njezina okoliša u Starigradu Paklenici, *Senjski zbornik*, 40, Senj, 2013, 647-656.
- Radomir JURIC – Šime BATOVIĆ, Istraživanja u Starom gradu u Pagu, *Diadora*, 22, Zadar, 2007, 269-279.
- Ljubo KARAMAN, Dva hronološka pitanja starohrvatske arheologije *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, sv. V, Zagreb, 1956, 129-134.
- Duško KEČKEMET, Figuralna plastika romaničkog zvonika splitske katedrale, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 9, Split, 1955, 82-135.
- Tatjana KOLAK, Trojagodne naušnice iz groba 53 s lokaliteta Čovini – Crikvine u Smiljanu, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, 36, Split, 2009, 221-227.
- Tatjana KOLAK, *Arheološka sakralna baština srednjovjekovne Krbave*, doktorski rad, Zagreb, 2011.
- Tatjana KOLAK, *Smiljan – Čovini, Crikvine, 10 godina arheološkoga istraživanja*. Katalog izložbe, Gospić, 2014.
- Željko KRNČEVIĆ - Tomislav PAVIČIĆ, Srednjovjekovno groblje kod crkve Gospa van Grada u Šibeniku, *Histria Antiqua*, 8, Pula, 2002, 337-344.
- Milan KRUHEK, Topografija krbavske spomeničke baštine, *Krbavska bitka i njezine posljedice*, Zagreb, 1997.
- Milan KRUHEK – Zorislav HORVAT, Sakralna arhitektura Krbave i Like na području Krbavsko-modruške biskupije, *Zbornik Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, Rijaka – Zagreb, 1998, 187-233.
- Marija MARIĆ, Prilog poznavanju i datiranju trojagodnih naušnica s osvrtom na područje Livanjskog polja, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, 36, Split, 2009, 199-218.
- Lujo MARUN, Popis naušnica (ukosnica, mingjuša) "Prvoga muzeja hrv. spomenika" u Kninu, *Starohrvatska prosvjeta*, 3-4, Knin, 1900, 131-135.
- Nada MILETIĆ, Nakit i oružje 9.-12. st. u nekropolama Bosne i Hercegovine, *Glasnik zemaljskog muzeja*, n. s, VI, Sarajevo, 1963, 155-176.
- Ante MILOŠEVIĆ, *Stećci i Vlasi*, Stećci i vlaške migracije 14. i 15. stoljeća u Dalmaciji i jugozapadnoj Bosni, Split, 1991.

- Maja PETRINEC, Kasnosrednjovjekovno groblje kod crkve sv. Spasa u Vrh Rici (Katalog) *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, 23, Split, 1996, 7-137.
- Maja PETRINEC, *Starohrvatska groblja u Biskupiji kod Knina*. Magistarski rad, Zagreb, 1998.
- Maja PETRINEC, Groblje na Crkvini u Biskupiji – rezultati revizijskih istraživanja Stjepana Gunjače, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, 36, Split, 2009, 163-196.
- Ante PITEŠA, *Katalog nalaza iz vremena seobe naroda, srednjeg i novog vijeka u Arheološkom muzeju u Split, Katalozi i monografije 2*, Split, 2009.
- Manojlo SLADOVIĆ, *Povjest biskupijah senjske i modruške ili krbavske* Trst, 1856.
- Vladimir SOKOL, *Hrvatska srednjovjekovna arheološka baština od Jadrana do Save*, Zagreb, 2006.
- Mario ŠLAUS, *Bioarheologija*, Zagreb, 2006.
- Mario ŠLAUS, *Rezultati antropološke analize ljudskog osteološkog materijala s nalazišta Udbina-Sv. Jakov*, stručni izvještaj EP-161-03/09, Zagreb, ožujak 2009.
- Zdenko VINSKI, Starohrvatske naušnice u Arheološkom muzeju u Zagrebu, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, 1, Zagreb, 1949, 22–36.
- Jakov VUČIĆ, Arheološka istraživanja kod crkve sv. Jure u Kruševu, *Diadora*, 24, Zadar 2010, 99-160.
- Mate ZEKAN, Pet srednjovjekovnih nekropola Bribira, Katalog izložbe, Split, 1995, 41-54.
- Mate ZEKAN, Uz jedno kronološko pitanje starohrvatske arheologije (postavljeno od Ljube Karamana) *Archaeologia Adriatica*, 4, Zadar, 2011, 167–175.
- Magda ZORIĆ, *Ivinj, crkva sv. Martina, rezultati arheološkog istraživanja. Katalog izložbe*, Šibenik, 1994.

LATE MEDIAEVAL GRAVE 195 FROM THE COMPLEX
OF THE CATHEDRAL OF ST JAMES IN UDBINA

Summary

The systematic archaeological investigations of the cathedral complex in Udbina, with minor interruptions, have lasted since 2000 to this day. In the Cathedral of St James the Greater and its annexes 405 graves from the Late Middle Ages and Early Modern Age were investigated. The deceased were placed in walled tombs, wooden coffins, graves with architecture and directly into the ground. Very valuable, fine, archaeological material was found amongst which jewellery (earrings and rings) dominated.

Amongst the numerous graves grave 195, in which an adult woman had been buried, stands out. In the grave were found two luxurious silver earrings with three equally large beads, among which was located one cog, then a glided silver ring with an octagonal crown and an iron clasp with two pins.

Based on the carried out analysis the finds in grave 195 were dated to the second half of the 14th century and the beginning of the 15th century.

Keywords: Cathedral of St James, Udbina, earrings with three beads, ring, clasp